

MENDİL bildiri dosyasının kopyası.docx

 Kastamonu Üniversitesi

Document Details

Submission ID

trn:oid:::3117:575620441

Submission Date

Apr 7, 2026, 12:38 PM GMT+3

Download Date

Apr 7, 2026, 12:42 PM GMT+3

File Name

MENDİL bildiri dosyasının kopyası.docx

File Size

15.4 KB

7 Pages

2,081 Words

14,214 Characters

3% Overall Similarity

The combined total of all matches, including overlapping sources, for each database.

Filtered from the Report

- Bibliography

Top Sources

- 3% Internet sources
- 1% Publications
- 0% Submitted works (Student Papers)

Integrity Flags

0 Integrity Flags for Review

No suspicious text manipulations found.

Our system's algorithms look deeply at a document for any inconsistencies that would set it apart from a normal submission. If we notice something strange, we flag it for you to review.

A Flag is not necessarily an indicator of a problem. However, we'd recommend you focus your attention there for further review.

Top Sources

- 3% Internet sources
- 1% Publications
- 0% Submitted works (Student Papers)

Top Sources

The sources with the highest number of matches within the submission. Overlapping sources will not be displayed.

1	Internet	
	acikbilim.yok.gov.tr	2%
2	Publication	
	Turkoz, Elif. "15. yuzuil Osmanli Tarihlerinde Halk Edebiyati Unsurlari ve Egitsel Il...	<1%

Türk Efsanelerinde Mendil Motifinin İşlevsel ve Sembolik Anlamları

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı, Anadolu sahası Türk efsanelerinde mendil motifinin anlamsal yapısını ve anlatı içindeki işlevlerini ortaya koymaktır. Efsaneler, insanoğlunun ilk çağlarından itibaren farklı coğrafya ve kavimler arasında doğup gelişen; zamanla inanç, adet, anane ve merasimlerin oluşmasında önemli rolü olan anlatılardır (Elçin, 1959: 314).

Motif, anlatı ya da görsel düzenlemelerde anlam taşıyan, kimi zaman örtük kimi zaman belirgin biçimde tekrar ederek dikkat çeken ve sembolik nitelik kazandığında temsil ettiği anlamla uyum içinde işleyerek anlatıya derinlik kazandıran unsurdur ([Freedman. Özşener - Yedi, 2009](#))

Efsaneleri oluşturan kültürel unsurları açıklayarak efsanenin içindeki bizi biz yapan motifleri tespit etmek, bu anlatıları yeni neslin tanımasını sağlamak, motiflerin anlamlarını açıklayarak atalarımızın duygu ve düşünce dünyasına ulaşmak, kültürel mirası sahibine iletmek asıl amacımızdır. Efsane türünün gelecek kuşaklara anlatımı ile kültürün aktarımı gerçekleşecek ve bu edebi tür, gençlerimizin duygu ve hayal dünyasını besleyecektir. Efsaneler değerler eğitimi açısından gelecek nesillere yol gösterici, yön verici olacaktır.

YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenerek veri toplama sürecinde "doküman incelemesi" tekniği kullanılmıştır. Anadolu sahası efsanelerini konu alan yüksek lisans ve doktora tezleri, akademik makaleler ile basılı efsane derlemeleri taranmıştır. Elde edilen yazılı metinler içerisinden "mendil" motifini barındıran anlatılar tespit edilmiş verilerin çözümlenmesinde işlevsel ve sembolik metin analizi yapılmıştır. Mendil motifi, efsanelerdeki işlevlerine göre (kutsallığı taşıma, şifa verme, iz bırakma, kandırma vb.) anlamsal boyutlarıyla yorumlanmıştır.

BULGULAR

Mendil, kültür tarihi boyunca, üstlendiği çeşitli işlevler ve taşıdığı anlamlarla sosyal yaşamın pek çok alanında önemli bir maddi kültür ögesi olarak yer almıştır

Peygamberler; evliyalar; din büyükleri; cin, peri, alkızı vb. yaratıklara sahip olan ya da onlara söz geçiren kişiler etrafında anlatılan efsanelerde mendil motifi; kimlik aktarımı, kutsallığı üzerinde taşıma, şifayı taşıma, koruyuculuk, kötülüğü kovma, iz - işaret bırakma, dua istek-dileklerin somutlanması, hediye - hatıra, sarma-bağlama, bohça-torba, ölçü -miktar- bildirme gibi işlevlerle efsanelerde yer almıştır.

Osmanlı İmparatorluğunda 19. yüzyılda Topkapı Sarayı'nda gerçekleştirilen Destimâl-i Şerif törenleri her yıl büyük bir özenle düzenlenen resmi bir törendir. Hırka - i Saâdet'in ziyaretinde Hz. Muhammedin hırkasına değdirilmiş mendillerin devlet erkanı ve halka dağıtılması Hırka - i Saâdet'e duyulan sevgi ve saygının önemini göstermesi bakımından önemlidir.

Hz. Muhammet, rüyada hırkasını çıkarıp Kasîde-i Bürde şairinin felçli azalarının üzerine örter. Uyanan şair felçli bölgelerinin iyileştiğini görür (Solak ve Berkli, 2022).

Hz. Muhammedin tenine değen kıyafetlerin mübarek sayılması şifa verici ve koruyucu olarak görülmesi anlayışıyla bu eşyalara sahip olmak kişiler, dinî ve siyasî gücü elinde bulunduran toplumlar için büyük önem taşır.

Efsaneye göre Edessa (Urfa) Kralı Abgaros'un hastalığına çare arayışı üzerine Hz. İsa'nın yüzünü sildiği mendile silüetinin geçtiği ve bu mendilin krala ulaştırılarak şifa sağladığı anlatılır (Solak ve Berkli, 2022). Bir başka rivayette ise mendilin yolculuk sırasında bir kuyuya atıldığı, bu suyun iyileştirici özellik kazandığına inanılır (Kırmızı, 2021:136)..

Bu anlatılarda mendil, kutsallığı bünyesinde taşıyan ve mucizevi biçimde oluşan bir nesne olarak şifayı taşıyıcı, kimlik aktarıcı, kutsallığı iletici bir işlev üstlenir.

Hz. İsa'nın mendilinin Urfa'ya getirilirken çalınarak Ulu Cami'nin kuyusuna atılması, şehre saldıracak olan İran ordusunun kutsal mendilin şehri koruduğuna inanarak geri dönmesi kutsal mendil motifinin koruma işlevi kazandığını gösterir (Avcı: 2024).

Tasavvufta "hırka" kişiyi iyiye yönelten kötülüklerden uzak tutan bir kalkan görevi görür, dolayısıyla hırka belli yükümlülükleri üstlenmeyi, bir yere ait olmayı sağlayan kutsal bir eşyadır. Şeyhin dervişine verdiği bir mendil, örtü, gömlek "hırka" olarak görülmüş ve hırka ile mendil arasında bir anlam bütünlüğü kurulmuştur. Hz. Muhammed'in sağlığında saç, tırnak, ter gibi vücuduna ait parçalar alınmış ve korunmuş bunlar sevgi, bereket, şifa ve koruyuculuk sağlayan unsurlar olarak görülmüş ve saklanmış. Parçanın bütünü temsil etmesi ve onun yerine geçmesi tüm inanışlarda rastlanan bir durumdur. Dolayısıyla kutsal kişiden alınan mendil, kutsallığın aktarımına vesiledir.

Ünlü futbolcu Lionel Messi'nin Barcelona futbol takımından ayrılırken yaptığı konuşma sırasında gözyaşlarını sildiği mendil bir milyon dolara satılmıştır. Seküler dünyanın kutsallaştırdığı bir oyun olarak büyük öneme sahip futbolun ve bu oyunun önemli bir temsilcisi olan oyuncunun bir eşyasına sahip olmak günümüzde kutsal bir nesneye sahip olmak kadar önemli görülmektedir. Güncel bir örnek olan olay, eşyanın kişiyi temsil kabiliyetini anlatmak açısından ilginçtir (Solak ve Berkli, 2022).

Pavlus'a ait olan bez, mendil, peştemal gibi örtülerin hastalara götürüldüğünde kötü ruhları hastadan uzaklaştırdığı ve hastanın iyileştiği inancı vardır (Solak ve Berkli, 2022).

Hz. Ali ve hırsız köle efsanesinde, kesilen elin mendil ile sarılıp dua edilmesi sonucunda kolun eski hâline dönmesinde mendil şifaya aracı olmuştur (Karaoğlan, 2015: 50).

Seyit Kur Hüseyin Efsanesinde Seyit Kur Hüseyin'in ululuğuna inanmayan halk onun bir keramet göstermesini ister. Kuru bir dalı eline alan Seyit, mendilini üzerine örter; dal yeşerir. Halk da bu kişinin yüceliğine inanır (Bazancir, 2010).

Kutsal kişiler vesilesi ile ölümlerin dirilmesi, kesik uzuvların eski halini alması, yaralı ya da hasta uzuvların iyileşmesi, kurumuş ağaçların- dalların yeşermesi; dile gelmesi efsanelerde görülen durumlardır. Şifanın ya da canlanmanın gerçekleşmesinde mendilin kullanılıyor olması halk kültüründe mendilin şifayı taşıyan önemli bir motif olarak kullanıldığını gösterir.

Efsaneye göre Şeyh Şaban-ı Velî Kastamonu'da ayakkabıcılık yapmaktadır. Dağda yerleşik Benli Sultan Hazretleri şehre arkadaşını görmeye giderken Ilgaz Dağı'ndan mendiline kar doldurur, getirip arkadaşının dükkanına asar. Mendilin içinde erimeyen kar, bir kadının ayak ölçüsü alınırken evliyanın kadının topuğunu görmesiyle erimeye başlar. Şeyhin uyarısıyla kendini toplayan evliyaya Şaban-ı Veli Hazretleri haydi eve gidelim de ısınalım der. Mendilini yere serer, mendilin içine közleri çıkılayıp eve giderler. Yanmayan hatta sararmayan mendil de Şeyhin kerametini gösterir. Şeyh Şaban-ı Velî, Benli Sultan'a dağda evlialık kolaydır, önemli olan halk içinde erebilmektir, der (Yüksel: 80)

Muğla'da anlatılan Hüsametdin Baba ile Çiçekçi Baba (Çağır,L: 118), Karaman efsanelerinden Hodul Dede ile Mesci Baba hikayesinde de mendilde kar taşınmıştır (Özer, V: 648).

Aksaray varyantlı efsanede Ali Baba ile Hasan Dede mendilde kar ve kor taşırlar. İç yolculuklarının ulaştığı nokta onları fizik ötesi bir noktaya taşımıştır (Çağır L: 326).

Serçoban, Kocacık Baba ve ağabeyleri İğneci Baba arasında geçen ve bu efsanenin varyantı olan hikayede kar yerine mendilde süt taşınır (Balaban: 276). Piri Baba, Gani Baba ve Koyun Baba Efsanesi'nde (Balaban: 88), Düzce efsanelerinden Kaplan Dede ile Ahmet Dede efsanesinde (Çağır L: 159), Karaman'da anlatılan Süt Dedesi Efsanesinde (Özer, V: 655-656) mendilin içinde taşınan nesne süttür.

Safranbolu da anlatılan Kunduracı Evliya Efsanesi'nde de incecik mendilde süt taşınır (Yıldırım 2021: 32). Çal Baba ve Serçoban Efsanesi'nde de mendillerin içinde geyik sütü taşınır (Balaban: 186).

İnsanın nefsinin terbiye ederek farklı boyutlarda farklı etkilere sahip olabileceğini bu hallere sahip olmanın da ancak kişinin geldiği mertebeleri korumasıyla mümkün olacağı inancı efsanelerin erdemli insan olma bilincini desteklediğinin göstergesidir.

Kastamonu evliyalarından Şeyh Şaban-ı Velî Hazretleri ile Benli Sultan arasında geçen ve Anadolu'da birçok varyantı bulunan mendil efsanelerinde mendil; süt, kor ateş ve kar taşımakta kullanılan ve Allah dostu şahısların iç dünyalarının dışavurumunda yardımcı nesne olarak torba, bohça işleviyle kullanılmıştır.

Eyüp Sultan Türbesinden kırk bir İhlas okunarak toplanan kırk bir mısır tanesi bir mendile bağlanır (Uyaniker: 200). Dilek dilemek için türbe, yatır ve ağaçlara bağlanan mendiller dileğin, beklentinin somutlanmasıdır. Bir nevi kutsal görülen bu mendiller bohça,kese torba işlevinin yanı sıra beklentinin gerçekleşmesi için iz, işaret bırakmak işleviyle de kullanılmıştır.

Urfa efsanelerinden Ekmek Efsanesi'nde ekmek yerken önüne bir mendil gererek kırıntıların yere düşmesini engelleyen İbrahim Peygamber'in malının her geçen gün bereketlendiği anlatılır. Mendil, bereketin kazanılmasında kullanılan araçtır (Kırmızı, 2021:128).

Karabük efsanelerinden Hacıağaç Köyü efsanesinde, hacca giden bir kişinin Mekke'de gördüğü ağaca bağladığı mendilini köyüne döndüğünde aynı ağaç üzerinde bulması (Yıldırım, 2021), Kalkansöğüt Efsanesi'nde, çobanların tanık olduğu olağanüstü olayın doğruluğunu kanıtlamak amacıyla bir söğüt dalına bağlanan mendil, anlatının inandırıcılığını destekleyen bir işaret işlevi görür (Dervişoğlu,311). Bu bağlamda mendil, efsanelerde hafıza, tanıklık ve kutsallığın izini taşıyan bir motif olarak değerlendirilebilir.

Karaman'da anlatılan Yavuz sultan Selim'in Mısır seferi efsanesinde mendil, doğrudan amaçlanmasa da iz ve işaret bırakma işlevi kazanan bir motif olarak dikkat çeker. Yavuz Sultan Selim'in Çumra'da karşılaştığı ermiş kişinin, savaşta ansızın belirerek sultanın yarasını kendi mendiliyle sarması, mendili şifa ve kutsallıkla ilişkilendirilen bir nesneye dönüştürür. Bu bağlamda mendil; sarma ve bağlama işlevinin ötesinde, kutsal bir temasın taşıyıcısı ve iyileştirici gücün simgesidir.

Fatmacık adlı aşk konulu efsanede mendil Fatmacı'nın kan kusarak öldüğünün, edilen bedduanın tuttuğunun işareti olarak "izi taşıyan motif olarak" kullanılmıştır (Pınarbaşı, 195).

Gelin Kayası efsanesinde, çobana aşık olan kız, zengin bir kişi ile evlendirilir. Gelin alayının önünü keserek mendil isteyen gençlerin arasında sevdiği çobanı görünce aşkından kendini uçuruma bırakan gelin, uçuruma düşmeyerek havada taşa dönüşür ve o bölgeye saplanıp kalır. O günden sonra oraya Gelin Kayası' denir (Pınarbaşı, 195). Mendil burada hatırlama, hediye işleviyle yer almıştır. Düğünün her aşamasında hediye olarak verilen mendiller bu mutlu günü hatırlamak ve hatırlatmak için kullanılan önemli bir motiftir (Avcı: 164).

Alaattin Keykubat ile Alâiye tekfurunun sınır belirleme yarışını anlatan Evdireşe Efsanesi'nde verilen görevi hakkıyla yerine getiren çobana kızını vermek istemeyen Alaattin Keykubat'ın mendilini yere atıp çobanı kandırarak, boynunu vurması hadisesinde mendil aldatma işleviyle kullanılmıştır (Emiroğlu :226- 229).

Safranbolu'da söylenen Pire Türküsü Efsanesi'nde düğün gecesini damadın kel olduğunu fark eden gelin, mendilde pire olduğu bahanesiyle damadı dışarı çıkarıp kapıyı kilitleyerek onu aldatır. Damat her saat başı bir mani eşliğinde geline yalvarır fakat gece boyu kapıyı açtıramaz sonunda kendini bahçedeki kuyuya atar. Mendil sarma ve kandırma işleviyle bu efsanede yer almıştır (Yıldırım, Y: 83).

Alkızı efsanesinde, lohusanın ciğerini suya batırıp onu hasta eden hatta öldüren Alkız'dan korunmak için Alkız'ı yakalamış Şih Halil'in mendili, kadının yanına bırakılarak korunma ya da iyileşme sağlanır (Başarkanoğlu: 81).

Muskası, teri, nefesi iyi gelen kişilerin terli mendili doğum öncesi ağrılarını geçirir. Şih Halil efsanesinde ve genel bir inanış olarak Albastı inanışında kutsallık taşıyan, değerli bir kişinin mendilinin doğum öncesi ve sonrasında koruma amaçlı kullanılan bir motif olduğunu görmekteyiz (Avcı, 2024: 153-154).

Albastıdan korunmak için lohusanın yanına Kur'ân-ı Kerîm ya da mendil kadar kırmızı bez konur (Başarkanoğlu). 'Mendil kadar' ifadesi halk dilinde 'küçük bir şey' anlamında miktar bildirme işleviyle kullanılmıştır.

Mendilin kendisi, sahibi ya da temsil ettiği kişi olağanüstü özellikler taşıyabilir.

Büyülü mendiller olarak değerlendirebileceğimiz konuşan mendiller; cinler, periler ve vahşi hayvanlarla dolu bir yerdedir (Polat: 477). Konuşan mendili koruyan cinler ve periler, mendili almaya gelenlere bağırır ve küfür ederler. Kişi arkasına bakarsa oradan çıkamaz (Polat: 478).

Yamyam kızın kanının aktığı mendil tehlikelidir ve kör bir kuyuya atılır(Polat: 577). Cin, cadı, cazu, peri olarak adlandırılan kadınlara ait olan eşyalar tehlikeli görülür.

Albastı'nın mendilini elinde tutarak onun kaçmasını engeller, mendil olağandışı bir varlığı temsil işleviyle kullanılmıştır (Avcı, 2024:178). Albastı, Alkarısı inancında mendil olağandışı bir yarattığı temsil işleviyle kullanılır.

Tavan arasında mendil içinde bulduğu beyaz tozu yiyen kız, hamile kalır (Polat, 2019:431). Burada mendil büyüğü nesneyi koruyan bohça, torba işlevinde kullanılmıştır. Büyülü mendiller, konuşan mendiller, tehlikeli kişi ve yaratıklara ait mendiller efsane ve inanışlarda korkulan, elde tutulması zor olan, kötülüğü taşıyacak olağanüstü bir yapı kazanır.

Mendil efsanelerde yalnızca bir eşya değil, sembolik anlamları üzerinde barındıran somut kültür taşıyıcısıdır.

Anadolu halk kültürünün inanç yapısıyla birleşerek oluşturduğu efsaneler insan yaşamına çeşitli yönlerden örnekler sunar; bireyi ve toplumu belirli değerlere yönlendiren anlatılardır. Efsanelerde mendil motifinin hangi işlevlerde ve anlamlarda kullanıldığını açıklamaya çalıştık. Kültürümüzü oluşturan edebî ürünlerin milli kimliğin tanınması, yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir etkisinin olduğu bilinci ile bu çalışma yapılmıştır.

KAYNAKÇA

Avcı, M. (2024). *Türk halk kültüründe mendil* (Yüksek lisans tezi). Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Balaban, T. (2013). *Amasya efsane, menkabe ve memoratları* (Yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Başarkanoğlu, L. (2010). *Nizip efsaneleri* (Yüksek lisans tezi). Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bazancir, R. (2010). *Bingöl efsaneleri* (Yüksek lisans tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çağır, L. Y. (2025). *Anadolu efsanelerinde değerler eğitimi* (Yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demir Solak, N., & Berkli, Y. (2022). Türk-İslam kültüründeki destimal geleneği ile Hristiyan inancındaki kutsal mendil ikonografisinin karşılaştırılması. *Sanat Tarihi Dergisi*, 31(1), 741–771. <https://doi.org/10.29135/std.1078016>

Dervişoğlu, M. (2016). *Edirne efsaneleri* (Yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Elçin, Ş. (1959). *Halk edebiyatına giriş*. Akçağ Yayınları.

Emiroğlu, S. (1993). *Konya efsaneleri* (Yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ergin, M. (2004). *Dede Korkut kitabı I*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Karaoğlu, H. (2015). Anadolu'da Hz. Ali tasavvurları: Kahramanmaraş örneği. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (26), 37–70.

Kırmızı, Ö. (2021). *Şanlıurfa efsanelerinin icra bağlamı ve işlevleri* (Doktora tezi). Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özer, V. (2018). *Efsane ve halk hikâyelerinde peygamberler ve veliler üzerine bir araştırma* (Yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özer, V. (2023). *Karaman efsaneleri*. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Pınarbaşı, G. (2010). *Anadolu efsanelerinde dindar kadın ve ermiş kadın* (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Polat, İ. (2019). *Türkiye sahası masal ve efsanelerinde korku kültürü* (Doktora tezi). Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Uyanıker, N. (2010). *Eyüp Sultan Türbesi etrafında teşekkül eden efsanelerin tespiti ve incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Freedman, W. (2009). Edebi motif: Bir tanım ve değerlendirme (F. Özşener, Çev.). *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, 1(2), 61–66.

Yıldırım, Y. (2021). *Karabük efsaneleri* (Yüksek lisans tezi). Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Yüksel, G. (2011). *Kastamonu efsaneleri* (Yüksek lisans tezi). Bozok Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

